

višjo civilizacijo. Model današnje civilizacije lahko temelji na spoznanju, da je v kapitalizmu vsakdo od delavca do znanstvenika delu odtujen in postaja življenje brez smisla. »Kajti odtujenost ni v delu, temveč je odtujeno delo«,¹³ katerega kriteriji so rentabilnost. Vrednote zgodnjega kapitalizma, ki so opravičevala akumulacijo, prehajajo v krizo in za delavsko gibanje je neogibno, da jim postavi nasproti svoje lastne, ko človek ni več sredstvo produkcije. To pa pomeni usposabljanje človeka za svobodno aktivnost in samoupravljanje na vseh ravneh.

Predvsem temeljita ta strategija in taktika na spoznanju stvarnosti industrijsko visoko razvitega sveta in perspektivah zaradi razvoja znanosti in tehnike, ki odpirajo vedno bolj pereče družbene probleme. Tipanje v neznano, nepremišljene improvizacije, revolucionarna romantika ali vztrajanje pri zastarelih dogmah poglobljajo krizo sveta, ga prepuščajo nekontroliranemu toku in aktualno stopnjujejo možnosti njegove katastrofe. »Še nikoli prej v zgodovini ni delavsko gibanje bolj potrebovalo kritične in revolucionarne teorije, ki bi odgovarjala na ta vprašanja, in še nikoli vsaj v Franciji ni bilo tako malo teoretikov, ki bi bili lahko na ta vprašanja odgovarjali,« piše Gorz.

BESEDA TUJIH AVTORJEV

RAZREDNA NESOGLASJA V POZNOKAPITALISTIČNI DRUŽBI — VLOGA INTELLIGENCE

Wolfgang Abendroth

*Z objavljanjem nekaterih aktualnih esejev različnih področij bo uredniški odbor skušal seznanjati bralce z razmišljanji vidnih znanstvenih in kulturnih delavcev zunanjega sveta o problemih, s katerimi se srečujemo v domačem kulturnem prostoru. V tej številki ponatiskujemo esej prof. Wolfganga Abendrotha, ki je bil objavljen v politični antologiji *Revolution gegen Staat?* Antologija je izšla konec leta 1968 v Zahodni Nemčiji, v njej so razni avtorji (znanstveniki, književniki, publicisti, novinarji) pojasnjevali svoja stališča do družbenih vprašanj, katera je v Zahodni Nemčiji zlasti aktualiziralo študentsko gibanje in nova levica ter tako imenovana izvenparlamentarna opozicija. — Wolfgang Abendroth, eden vidnih predstavnikov izvenparlamentarne opozicije, je profesor političnih ved na univerzi v Marburgu, ukvarja se predvsem s sodobno zgodovino nemškega in evropskega delavskega gibanja. Neposredno po vojni je bil univerzitetni profesor v Vzhodni Nemčiji, kasneje se je umaknil na zahod. Do leta 1961 je bil član SPD. S skupino, ki se je upirala politiki, ki je stranko spreminjala iz delavske v »ljudsko stranko«, se je s stranko razšel. Neposreden povod konflikta so bila stališča strankinega vodstva do upornega in kritičnega razpoloženja študentske organizacije SDS, ki je bila nekaj let kasneje na čelu študentske revolte v Zahodni Nemčiji.*

S poostritvijo gospodarskih razmer reprodukcije v mednarodnem kapitalizmu, s čedalje pogostejšo uporabo najbrutalnejše vojaške in policijske sile v boju proti antiimperialističnim gibanjem po vsem svetu je postala razprava o uresničevanju socializma tudi v Nemški Zvezni republiki spet aktualna, dasi se je zdelo v obdobju protirevolucionarne stabilnosti po drugi svetovni vojni, da ta problem ni več pereč. V Zahodni Nemčiji so se začele — zlasti zaradi študentskih uporov na svobodni berlinski univerzi in z razširitvijo teh uporov na druge univerze — razprave o tem, ali je po zlomu fašizma postala v stanju obnove načelna opozicija proti političnemu sistemu počasne preobrazbe parlamentarno demokratičnega državnega ustroja v režim avtoritarne manipulacije monopol gibanja intelektualcev ali bi nemara oblika tega gibanja lahko postala zgled za osvoboditev gibanja širših ljudskih plasti — zlasti delavstva. Meščanski sociologi, ki so zatrjevali v rekonstrukcijski konjunkturi Zvezne republike, da v »dobrodelni družbi« ni več resnih družbenih nasprotij, pa vidijo v študentskem gibanju ponovni dokaz, da problema razrednega boja ni več in je družbenozgodovinsko mišljenje Karla Marxa in Friedricha Engelsa v obdobju, ki je sledilo svetovni gospodarski krizi, izgubilo vsak aktualni pomen. Množična občila v Zvezni republiki, bolj ali manj zainteresirana za odkrito ali prikrito zavarovanje politike velike koalicije in za prehod k načrtnemu kapitalizmu v znamenju »dogovorjene akcije«, so prek mere poudarjala študentske ukrepe, zlasti pa njihove izzivalne oblike in s tem okrepila vtis, da obstaja načelni odpor proti temu sistemu preobrazbe samo še v obliki študentskih akcij. Ali pa ta zunanji videz ustreza resničnosti? Družbena nesoglasja, ki so se začela v Zvezni republiki med recesijo in v obrambi proti poskusom podjetnikov, da bi začeli ofenzivo proti življenjskim razmeram delojemalcev, dokazujejo nekaj drugega. Ne samo gibanje proti zakonom o obsedenem stanju, ki se je lahko deloma upiralo na delavske organizacije, marveč tudi sprememba razpoloženja, ki jo je bilo opaziti pri delavskih demonstracijah v Porurju in v Baden-Württembergu v kratkem recesijskem obdobju — ki se je pokazala v tem, da so udeleženci spet prepevali stare bojne pesmi delavskega gibanja in nosili rdeče zastave — sta dokazali, da tudi pri sindikalnih delavskih funkcionarjih, zlasti pa v mladi generaciji delavskega razreda kritika celotnega položaja v Zvezni republiki ni omejena zgolj na zastopstvo neposrednih dnevnih interesov v okviru »dogovorjene akcije«, čeprav so vodilni funkcionarji organizacij še tako odločno zatrjevali, da branijo samo »socialno simetrijo« v okviru Schillerjeve frazeologije. Množične akcije francoskih delavcev maja 1968 so dovolj razgalile, kako provincialno omejeno je brbljanje uradne sociologije o »prenehanju razrednega boja v pozno kapitalistični družbi«.

Herbert Marcuse, ki ga velik del sedanjega študentskega gibanja priznava za svojega teoretičnega voditelja, se je kljub svojemu priznanju, kako zgodovinski pomen ima Marxov sistem, deloma pridružil mnenju meščanskih sociologov o družbenem položaju, čeprav se ne strinja z njihovimi cilji. Pri svoji analizi položaja izhaja iz mnenja, da v sedanjem obdobju poznega kapitalizma, ki ga opredeljujejo marksistični teoretiki socialističnih dežel kot »državno monopolni kapitalizem« še dalje objektivno obstajajo razredna nasprotja. Prepričan pa je, da

se v svoji tendenci poenostavljajo v tem smislu, da velika večina prebivalstva — zlasti tradicionalni delavski razred — objektivne potrebnosti radikalnega prevrata, ki postaja čedalje nujnejša, nič več ne sprevidi, vtem ko neznatna manjšina, uprava velikih koncernov in državnega aparata objektivno in zavestno skuša obdržati svoje položaje in s tem tudi sistem iracionalne manipulacije celotne družbe, kakršna se nam kaže sedaj v najčistejši obliki v ZDA in v Nemški zvezni republiki. Zato meni Herbert Marcuse, da lahko samo kritična inteligenca, zlasti pa še v družbo neintegrirani intelektualci, torej študentje in peščica drugih, malone »poklicnih revolucionarjev«, ki so izšli iz študentskega gibanja, predre videz vsestranske zadovoljitve potrošnih interesov, zaradi katerega je objektivno interesno nasprotje med vladajočimi zgornjimi razredi in množico prebivalstva postalo nepregledno. Ta prodor je mogoč samo redkim obrobnim skupinam družbe, ki se čutijo posebno močno ogrožene v svojem neposrednem življenjskem položaju, »the substratum of the outcasts and outsiders, the unemployed and unemployable« (*One-dimensional Men*, London 1964), kakor na primer v ZDA črnskemu prebivalstvu, zlasti pa obubožanim množicam v deželah tretjega sveta, ki so politično in gospodarsko zatirane in jih izkorišča kapitalizem. Marcuse vsekakor priznava, da to shemo v številnih evropskih deželah modificira nadaljnji obstoj tradicije delavskega gibanja. Nagiba se tudi k mnenju, da ostaja načelno identičen problem pri upravljanju birokratskih skupin in gospodarske oblasti v kapitalističnih in socialističnih visoko industrializiranih deželah. Iz tega lahko logično dalje sklepamo, da ta manipulacija manjšinskih skupin lahko tudi v socialističnih deželah trajno zasenči demokratično in racionalno sodelovanje večine prebivalcev pri določanju družbenih ciljev, samo da so izpolnjene zunanje materialne razmere dobrodelne družbe, ki je orientirana zgolj na pričakovanje konzuma. A že ta slednji pomislek ni prepričljiv. Visoka stopnja tehničnega razvoja v sodobnem kasno kapitalističnem načinu proizvodnje, kakršna se pojavlja seveda tudi v socialističnih razmerah produkcije, poraja prav tako visoko stopnjo diferenciacije poklicne izobrazbe in delovanja. Socialistične družbe so povečini nastale na ozemljih, ki so morala najprej dohiteti prve stopnje industrializacije ali pa so — kakor demokratična republika Nemčija in Češkoslovaška — s svojo odvisnostjo od Sovjetske zveze in zaradi neposrednih ali posrednih reparacijskih dajatev po drugi svetovni vojni zaostale v gospodarskem razvoju in je ta zaostanek povzročil podobne potrebe po dohitenju drugih. Nihče zato ne dvomi o tem, da imajo manipulacijske težnje, ki izvirajo iz te predzgodovine, velik vpliv na sedanje stanje tudi v socialističnih družbah. V takšnem položaju so Marcusove misli videti upravičene. Toda ali so objektivni interesi, če jih pogledamo dolgoročno, prav tako pa tudi razvojni zakoni birokratskih in »managerskih« plasti v obeh družbenih sistemih identični? V socialističnih družbah so te plasti objektivno že vnaprej prisiljene, čeprav morajo doseči najprej stopnjevanje produktivnosti, da tudi aktualno in celo v obdobju zgodnje civilizacije vsaj tako vneto pospešujejo izobrazbo ljudskih množic (najsijajši jo še tako ovirajo ideološke pregrade), kakor gospodarsko proizvodnjo, že zato, ker je izobrazba pri skupnem društvenem planiranju pogoj produktivnosti.

V kapitalističnih deželah pa brez izjeme zaostaja načrtovanje izobrazbe za stopnjevanjem produkcije. Zakaj gibalno gospodarskega razvoja v kapitalističnih deželah — to je stopnjevanje profita posameznih podjetij in zatem koncernov — povzroča, da nastopa vsaka oblika načrtovanja izobrazbe samo kot del skupnih stroškov, vtem ko v socialističnih deželah pomeni načrtovanje izobrazbe nujno gibalno skupnega razvoja. Tako se že ob teh problemih pokaže, da se kljub učvrstitvi posebnih pozicij političnih, tehničnih in gospodarskih vodilnih plasti in birokracije, ki se neizbežno pojavi v prehodu na socialistični način proizvodnje in se v tistih družbah skrajni ukrepi, v katerih je bil razvoj industrijske proizvodnje pri prehodu k socialističnim lastninskim odnosom še slab ali pa je zaradi posledic vojne in reparacijskih dolžnosti močno zaostal, da se racionalnost določenega sistema skupno družbenega planiranja uveljavi vsaj s svojo tendenco.

Z razvojem osnovne izobrazbe pa se ustvarijo pogoji za demokratizacijo celotne družbe in za odpravo monopolnega položaja tistih političnih, tehničnih in gospodarskih vodilnih plasti ter se določijo tudi za te plasti povsem druge razvojne smernice, kakor nastopajo v pozno kapitalistični družbi. Drži pa, da se tudi v socialističnih družbah ta demokracija ne more uveljaviti brez ugovora in konfliktov. Tudi Karl Marx in Lenin sta zmerom zastopala stališče, da se bodo v obdobju, ko bo delavski razred osvojil politično moč in ko se bo začela preobrazba prejšnje družbe v socialistično, razvila lastna protislovja. Vendar to ni noben problem razrednega boja več, ker se te vodilne plasti kljub svojemu prednostnemu položaju v družbi ne morejo stopiti z interesi na pridobitev posebnih profilov navezanega monopolnega kapitala (glej Marx, Beda filozofije).

Na drugi strani pa narašča tu v socialističnih družbah — naj bo prehodna odtujitev vodilnih skupin v družbi in njihov prehod k manipulativnim ali celo terorističnim metodam prehodno še tako velik — s stalnim širjenjem ljudske izobrazbe in znanstvene specialne izobrazbe, ponudba kandidatov za zasedbo vodilnih pozicij in sposobnost celotnega prebivalstva za demokratično sodelovanje tako hitro, da se neizogibno pojavi pritisk od spodaj, ki pospeši — prav tedaj, ko je bil zaradi ideoloških ovir in dogmatiziranja in s tem samoodtujitve metodam marksizma dolgo zavrt — notranje družbene izmenjave mnenj za uveljavitev demokratizacije družbe. V teh transformacijskih procesih in v procesih za odpravo hierarhije v socialističnih družbah igrata že dosežena izobrazba in prosvetlitev odločilno vlogo, zlasti ker — v nasprotju z družbenimi sistemi tretjega sveta — omogoča relativno nenasilne metode in rešitev konfliktov. Na to kažejo sedaj hiter sporazum med študentovskim gibanjem in političnim vodstvom v Jugoslaviji, kakor tudi procesi demokratizacije na Češkoslovaškem, čeprav njihove razvojne smeri in izida za sedaj še ni mogoče v celoti predvideti.

V kasnokapitalističnih družbah pa je bilo mogoče doslej zajamčiti popolno zaposlitev in konzumno ekspanzivno dobrodelno družbo doslej le s skupnim imenovalcem oboroževalnega kapitalizma in z načrtovanjem oborožitve, to je z ohranitvijo in razširitvijo na profit orientiranih

investicijskih možnosti, kar vodi v kasnem kapitalizmu k največji stopnji iracionalnega uničevanja in trošenja kapitalnih dobrin in delovne sile, ki edina lahko zakrinkata katastrofalno strukturno krizo sistema. Sedanje gospodarske težave ameriškega kapitalizma, posledica vietnamske vojne — zlasti pa mednarodna kriza valut — že dokazujejo, da poraja ta oboroževalni kapitalizem tako svoje lastne imanentne gospodarske težave, ki jih lahko reši samo na stroške življenjske ravni delavskega razreda.

Oboroževalni kapitalizem pomeni poleg tega ne samo stalno nevarnost za zatiranje množice tretjega sveta, marveč tudi stalno ogrožanje socialističnih dežel na eni strani, pa tudi celotnega prebivalstva kasno-kapitalističnih držav samih. Posameznike v teh družbah iracionalni prisilni konzum ne samo odtuja in jih pohablja, marveč jim hkrati stalno grozijo družbene katastrofe, zlasti zato, ker tudi vnaprej določeno načrtovanje v kasnem kapitalizmu ne more izključiti recesij. Zato je objektivno mogoče posameznike osvestiti, da se zavedo tega, ter jih v takšnih situacijah, v katerih je ogrožanje očitno, popeljati v boj za strukturno spremembo družbe; to velja zdaj v Nemški zvezni republiki zlasti za strukturno slabotna ozemlja in industrijske sektorje, na primer v Porurju, ki stagnirajo zaradi nekratnosti kapitalističnega razvoja. Družbena moč skupin intelektualcev, ki stoje zunaj družbenega produkcijskega procesa (ne glede na to, ali gre za študente, ki se bodo šele kasneje vključili v ta produkcijski proces, ali za posebne skupine druge vrste, kakor so na primer pisatelji) očitno ne zadostuje, da bi bilo mogoče voditi ta boj izolirano. Interesi od mezde odvisnih delavcev so pa objektivno povezani z določitvijo teh ciljev, četudi morda sprva za večino prizadetih subjektivno še niso spoznavni, ker je zavest teh delavcev preoblikovana z množičnimi občili, s katerimi razpolagajo vladajoči razredi, in z izobraževalnim aparatom družbe, ki jim vceplja ideologije vladajočih razredov. Pri tem pa je treba seveda opozoriti, da ta manipulacija ni kakšna nova kvaliteta kasnega kapitalizma, marveč je — nasproti prejšnjim kapitalističnim obdobjem — prav tako institucionalno premaknjena. Ustanove meščanske izobrazbe — kakor časopisi, stranke in parlamenti —, ki naj bi prvotno odrešili ljudstvo njegove nezrelosti za manipulacije, so postale dandanes skoraj vse instrumenti manipulacije, ki delajo v interesu monopolno kapitalistične stabilnosti. Zato obstaja še zmerom glede politike moči odločilni problem, kako premagati ta pritisk ter posredovati objektivne gospodarske in politične interese delovnega prebivalstva v revolucionarno razredno zavest, v čemer so nekoč videli odločilni problem tudi Marx, Engels, Kautsky in Lenin.

V tistih evropskih deželah, v katerih ima ta razredna zavest še institucionalne temelje v še neuničenih političnih organizacijah delavskega gibanja, je seveda mogoče to preobrazbo objektivnih interesov v subjektivno zavest lažje izvesti kakor v Zvezni republiki, v kateri je bilo mogoče odpraviti to institucionalno povezavo vsaj glede političnega organizacijskega sveta in razlogov posebne zgodovine te Zvezne republike (predvsem začasnega zastoja razvoja proizvodnje, ki ga je treba pripisati reparacijskim dajatvam v DDR nasproti BRD in zato tudi njeno relativno manjšo stopnjo demokratizacije). Toda tudi v Zvezni

republikli še zmerom obstaja sindikalna zavest, ki jo je mogoče organizirati. Hladna vojna v Zvezni republiki sindikatov se ni enako podvrgla političnim ciljem vladajočega razreda, ki skušajo depolitizirati prebivalstvo, kakor je bilo to mogoče v Združenih državah. Samo sindikalna samozavest pa še ni dovolj, da bi bilo mogoče moč delovnega prebivalstva uveljaviti v smeri za strukturne spremembe družbe in v teh konfliktnih dvigniti v zavest vprašanje politične moči delavskega razreda. Sedanji položaj v Zvezni republiki, kjer je recesija — čeprav kratkotrajna — pripomogla, da je spet izginila vera v večno konjunkturo, pa daje priložnost, da vsaj v rastočih manjšinah med delovnim prebivalstvom spet nastanejo centri za zavestno regeneracijo politične razredne zavesti, ki se ne zadovolji s preprosto obrambo razmer vsakodnevnega življenjskega standarda, marveč si skuša pridobiti sistematizirane strukturne spremembe v smeri, ko nastaja socialistična družba. Zakonski osnutek DGB za razširitev soodločanja bi lahko postal potem pravo gibalno tega spremenjenega položaja, če bi ga ne pojmovali samo kot zahtevo sindikalne birokracije, marveč bi ga vnesli v konflikte na obratni in nadobratni ravni in tako v samem boju razširili politično zavest delovnih ljudi. Nezadovoljstvo tistih delov inteligence, ki so bolj ali manj zavestno spregledali protislovja navidezne demokracije v pozno kapitalistični, manipulirani družbi, se lahko izpremeni v realno družbeno moč s pogojem, da bo uspela ustvariti politične centre za prihodnje množične akcije in množična gibanja celotnosti delovnega ljudstva.

Zato tudi ni naključje, da se v tistih zahodnoevropskih deželah, v katerih še obstajajo politične stranke in — kljub vsem birokratskim odtujitvam, ki neizbežno igrajo ne nepomembno vlogo tudi v njihovem organizacijskem svetu — in predstavljajo zavestno razredno borbena mišljenja proti poznemu kapitalizmu — preusmeritev mladih plasti inteligence h kritični miselnosti bolj ali manj močno veže na te stranke (kakor PSJUP v Italiji in PSU v Franciji). Posledica tega je, da se izzivalno — anarhoidne poteze študentskega in mladinskega gibanja, kakršne poznamo tako v Zvezni republiki kakor tudi v Združenih državah, sicer izražajo v dejavnostnih obdobjih, manj pa se uveljavljajo trajno, in je tudi potencial družbene analitične racionalnosti v študentskih gibanjih teh dežel večji kakor v ZDA ali v Zvezni republiki. Anarhoidne poteze v praktičnem ukrepanju, pa tudi v teoriji intelektualnih gibanj v Zvezni republiki in v ZDA temeljijo poleg tega kot v drugih deželah na splošno učinkujočem pogoju koncentracije mladih, še sorazmerno gibčnih, toda v trajnem političnem boju malo izkušenih ljudi na univerzah in v šolah; v bistvu tudi na tem, da tu ni tradicije revolucionarnega delavskega gibanja ali pa je bila ta tradicija — kakor na primer v Nemčiji zaradi fašizma — pretrgana, to je, da je na temelju osamitve kritične inteligence konkretno negacijo izroditev družbe in njenega političnega aparata in praktične politike, ki izvira iz boja proti tem izroditvam, nadomestila abstraktna negacija brez neposredne zveze z družbeno realnostjo, ki ne dopušča postaviti proti politiki vladajočih razredov praktično izvedljive in množicam razumljive alternative. Takó se reproducirajo v določenem vedenju teh študentskih in intelektualnih krogov ideološke tendence, ki so se pojavile

med razvojem sodobnega delavskega gibanja v vseh industrializiranih deželah, dokler to delavsko gibanje še ni predstavljalo nobene družbene moči. Konkretizacija, s tem pa tudi racionalizacija tega mišljenja, se lahko uresniči samo takó, da te skupine intelektualcev z mobilizacijo zavesti širših ljudskih množic zberejo praktične izkušnje in se pri tem naučijo uspešno ravnati.

Osveščevalna dejavnost študentov in pisateljev si mora zato prizadevati, da ustvari središča resnične politične samozvesti tudi zunaj intelektualnih plasti pri množicah mezdnih delavcev. Zavoljo tega namena pa se morajo študentje naučiti, da razpravljajo o tistih izredno učinkovitih in provokativnih metodah in oblikah dejavnosti, ki so bile doslej omejene na obseg visoke šole, da te metode preizkušajo in jih uporabljajo samo tam, kjer bodo rabile razvoju ustalitive politične zavesti tudi zunaj univerz, v okviru delavskega gibanja. Zato je treba načelno prosvetljevanja tudi kritično konfrontirati s sedanjo stopnjo zavesti študentskih gibanj in njihovimi političnimi zahtevami. To pa bo uspelo samo tedaj, če se bodo ti mladi intelektualci naučili s pomočjo marksistične metode sistematično analizirati razredne interese v sodobni kapitalistični družbi, kakor je bilo nekoč za študente samo po sebi umevno, če so se imeli za socialiste.

V Zvezni republiki Nemčiji se lahko — če bo uspelo pod tem predznakom pridobiti pomembnejše dele sedanjega študentskega gibanja za zavestno razredno politiko — ponovi ista izkušnja, ki se je doslej zimerom pokazala v prejšnjih razvojnih obdobjih evropskega delavskega gibanja: da namreč razmeroma visoka življenjska raven zatiranih razredov nujno ne nasprotuje razvoju njihove politične samozvesti (kar izvrstno pojasnjuje Serge Mallet v *La nouvelle classe ouvrière*, Paris 1963). Gospodarski vzpon in dvig življenjske ravni proletarcev v začetku zadnjega desetletja prejšnjega stoletja v vseh evropskih državah razvoja socialističnih strank ne samo ni zadržal, marveč ga je celo pospešil. V institucionalizirani družbi, kakor je naša, pa terja tudi razvoj razredne zavesti zatiranih razredov organizacijo, ker ga sicer ni mogoče sistematično doseči (primerjaj glede tega zlasti stališče do pojma stranke in organizacije v Komunističnem manifestu). Vsaka borbena organizacija poraja sicer nedvomno nevarnosti osamosvojitve in odtujitve, usmerjene k birokratski zavesti. Vendar se tem nevarnostim ne moremo izogniti s tem, da bi zavzeli abstraktno stališče poleg realnosti in se s tem izolirali. Napake bomo morali zmerom konkretno napadati, kadar se pokažejo na konkretnih problemih. Tako bo mlada kritična inteligenca med razvojem novih organizacijskih oblik za politično samozavest delavskega gibanja gotovo v njihovih okvirih obdržala funkcijo stalne kritike konkretnih napačnih odločitev in se bo morala zavzemati za to, da bo ostala v teh novih organizacijskih oblikah trajnost demokratičnega razpravljanja zajamčena. Ne bo se pa smela iz strahu pred temi nevarnostmi izogibati nujnosti ustvaritve takšnih organizacijskih oblik.

Pri tem pa bo treba navezati na tisti pojem zgodovinske gospodarske in politične totalitete, ki ga je ustvarila marksistična analiza kapitalizma. Socialistična praksa se lahko dandanes razvija samo iz teoretič-

nega pojma mednarodnega sistema protislovij med imperialističnimi državami in mladim socialističnim taborom, med imperialističnimi državami in osamosvojitvenimi gibanji tretjega sveta, med imperialističnimi državami samimi in končno iz pojma specifičnih družbenoekonomskih antagonizmov in političnih razvojnih tendenc v okviru imperialističnih držav. Brez rešitve teh nalog — pri čemer moramo zadnjo imeti za najnujnejšo — se protestno gibanje inteligence ne bo moglo razvijati skupaj z gibanjem zatiranih razredov v skupni družbeni osvobodilni boj.

Prevedel Boris Verbič

DOMAČE AKTUALNOSTI

RAZBURLJIVI INTROITUS

Res je sicer, da je nemara ena najneprijetnejših reči, kar jih poznam, citiranje samega sebe, a to pot se ne morem in ne morem zdržati, da se ne bi spomnil nekaterih ugotovitev, ki sem jih zapisal približno pred pol leta v pričujoči reviji, ko sem skušal orisati nekatere bistvene značilnosti minule slovenske gledališke sezone, odete v slavnostni vnanji blišč proslavljanja stoletnice Dramatičnega društva, stoletnice slovenske gledališke profesionalizacije. Pa ne da bi hotel opozoriti na kakršnokoli samovšečno pomembnost tistih ugotovitev, temveč zgolj zato, ker se mi bolj in bolj dozdeva, ko da zdaj sploh ne pišem novega, samostojnega članka, ko da je postal ta zapis po nekakšni čudni logiki samo nadaljevanje že omenjenega, prejšnjega, zakaj vse, kar je bilo tedaj še latentnega in nejasnega v naši trenutni gledališki situaciji, je skoraj nebrzdano privrelo na dan in dalo osnovno barvo in intonacijo začetku letošnje sezone v slovenskem gledališču. Ta začetek je po eni plati sicer res vnovič potrdil že večkrat ugotovljeno določeno zrelost slovenskega teatra (tu mislim seveda na obe gostovanji naše osrednje gledališke hiše, na gostovanje v Rimu, kjer se je Drama predstavila z Zasledovanjem in usmrtitvijo Jeana Paula Marata... Petra Weissa, pa na turnejo po Madžarski, kjer so igrali Aislovo Oresteio in Vrnitev Harolda Pinterja — pa četudi pustimo pri tem vnešnje kritike, ki prav o prvem gostovanju ne govorijo samo superlativno), po drugi plati pa so prišle na dan skoraj vse zablode in pomote notranje miselne in ustvarjalne usmeritve v Drami, pa tudi splošnejše gledališke in kulturne politike, ki je (žal) s prvimi organsko zvezana, vse tiste zablode in pomote, ki jih je bilo mogoče zaslutiti že v polemiki med Stanetom Severjem in Društvom dramskih umetnikov, do konca pa so se izkristalizirale ob primeru Berta Sotlarja (tega dogodka niti omenjal ne bi, ko slovenski javnosti ne bi bil že tako dobro znan iz senzacionalističnega napihovanja tega precedensa v našem resnem in neresnem časopisju, ki kajpada rajši objavlja novice te vrste kakor pa resne in strokovno fundirane ocene gledaliških predstav ljubljanskih gledališč — vzemimo za primer samo Ljubljanski dnevnik)